

LAAT HET STUIVEN? DUINENBEHEER IN DE MIDDELEEUWEN

Jan Van Acker, historicus

Vanuit het wildernisregaal (zie spreker dhr. Soens) ontsproot het principe dat woeste gronden aan de vorst toebehooren. Opbrengsten uit deze gronden komen dan ook de vorst toe. Vanuit dit principe putte de vorst rechten om o.m. begrazing of jacht toe te laten. Dat jacht niet alleen geschiedde in bossen maar ook in kustvlaktes bewijst o.m. het gegeven dat de koning van Frankrijk in de 11de eeuw tweemaal in Veurne verblijft, naar verluidt om er te jagen in de nabije duinen. Deze uitgestrekte eigendommen zijn een gegeven dat standhoudt tot het einde van het Ancien Régime. Getuige ter illustratie de Ferraris-kaarten waar 'ASM' zones aanduidt die 'à sa majesté' toekwamen.

Het wildernisregaal ligt ook aan het ontstaan van de abdij Ten Duinen in Koksijde. Diederik van de Elzas schenkt in 1128-9 een duinzone aan de monniken. Die breidt zich later uit tot (in de 13de eeuw) een gebied van ca. 8 km². De graaf blijft weliswaar landsheer hoewel de abdij alle bezitsrechten heeft. Vanuit het weiderecht wordt o.m. het recht geput om andermans dieren in beslag te nemen. Ook had de abdij eigen jachtrechten wat i.c. betekent dat jacht 'zoals de grote heren' met jachthonden toegestaan was.

Elders (zoals in Oostduinkerke - nu Nieuwpoort) geeft de graaf gronden in leen. In de praktijk kon een leen betrekking hebben op de grond, op een ambt, op de jacht, op... Deze rechten stonden los van elkaar. Een leenman kon zo slechts het weiderecht krijgen, maar om overbegrazing te vermijden werden weliswaar beperkingen m.b.t. de omvang van de veestapel opgelegd. Terwijl een andere leenman het recht kreeg om te 'furetteren' (jacht met fretten).

De spreker zoomt vervolgens in op de jacht in de duinen. Opmerkelijk is dat jacht initieel veelal ontsproot uit de ambitie om een plaag te bestrijden. Zo wordt tot begin 15de eeuw de wolf bekampt. Opvallend hierbij is dat de duinen voor dit zoogdier een laatste toevluchtsoord vormen in onze contreien. Op herten en reeën wordt dan weer gejaagd om schade aan akkervruchten nabij de duinen te bestrijden. Eenzelfde verhaal voor het konijn. Deze 'exoot' werd ingevoerd vanuit het Middellandse Zeegebied voor zijn vlees en bont. Echter als in de 14de eeuw het konijnenbestand de pan uitswingt, i.e. schade aan de duinen met als gevolg overstuiving van gewassen of bedreiging van de zeewering, wordt ook plaagbestrijding dé ambitie. Ter illustratie wordt het verhaal aangehaald dat in 1532 de hertogin van Vendôme aan Duinkerke toestemming geeft om konijnenvangers aan te stellen waarbij de gedode konijnen ter plaatse dienen te blijven liggen.

Konijnenberg als randversiering van een handschrift van de Duinenabdij. De beestjes vormden toen een plaag en duiken opvallend ook als versiering op (© Grootseminarie Brugge).

De duinen vormden tevens een belangrijke transportroute voor kooplieden. Verstuiving van de duinen en stormvloedten waren echter nefast voor de wegen en noopten regelmatig tot herpalen van de duinenwegen. Ook het strand, aan de Westkust ca. 1800 nog zonder strandhoofden, vormde een belangrijke verkeersas. Haaks op deze wegen en dus op de kustlijn, takten wegen aan die richting het hinterland liepen.

Vanuit het zeewerend facet werd zorg gedragen om de duinen in stand te houden. Dit facet lag zo aan de kiem van de beslissing om waterwegen achter de duinen te realiseren. Zo werd een zeegat (met alle gevolgen van dien) vermeden. Een belangrijk aandachtspunt was ook de strijd tegen de verduining. Het noopt de abdij Ten Duinen tot de aanplant van duindoorn, braamstruiken, bomen en allerhande kreupelhout. Het noopt de graaf tot het instellen van een verbod om helmgras af te snijden i.f.v. het verpakken van de gevangen vis. O.m. ter hoogte van Adinkerke leidt dit dan weer tot de aanplant van elzenbosjes, zoals zichtbaar op de Ferraris-kaart. Bijzondere aandacht gaat ook naar duinherders, zo handelt het langste artikel uit het 'Groot Privilege voor Vlaanderen' (1477) over het bestrijden van misbruiken voor duinherders (bvb. door het opleggen van boetes voor wie duinwegen verlaat). Het gevaar van stuivende duinen blijft desalniettemin reëel. Na de Duinenabdij verdwijnen ook de kerk van Koksijde (1706) en de kerk van Zuydcote (1777) onder het zand.

In de lijn van de hogere verhalen is het dan ook geen verrassing dat bewoning in de duinen wellicht nihil is (archeologische bewoningsvondsten wijzen wellicht op de periode voor een doortocht van het stuivende zand). De oorzaak voor het ontbreken van bewoning is drieërlei. Ten eerste bieden de duinen geen bestaansredenen (waardoor bestuurders vrezen dat eventuele inwoners ten laste komen van de armenzorg waardoor ze duinenbewoners liever kwijt dan rijk zijn). Ten tweede zijn de duinen veelal vorstelijk bezit. Ten slotte leidt ook de vrees voor het aantasten van de zeewerende functie voor een 'bouwverbod'. Slechts in 1774 wordt aan de Westkust een eerste toelating gegeven. In 1783 volgt dan de societeyt Kerckepanne (die aan de grondslag ligt van De Panne). Wellicht lagen aan deze ommezwaai de verbeterde leefomstandigheden van vissers (en dus de verminderde kans om in de armenzorg te belanden) hier aan de grondslag.

Vanuit hogere historische analyse (voor de Westkust) vat de historicus daarom beknopt de bedreigingen voor het duinbeheer samen: weiden van vee, schadelijke dieren (konijnen), jacht op dieren, wegenis door de duinen, doorbraken voor waterafvoer, verstuiving *versus* vastlegging en bewoning. Vanaf de 19de eeuw komt hier het toerisme en de daarbij horende bebouwing bij. Dit luidt het begin in van een tot op de dag van vandaag voortdurende strijd tussen duinen en bewoning.